

moravských poměrů v polovině 14. století nebo i na samotné uvedení korunního konceptu v život se takto formulované otázky samy nabízí. Stalo se pro fungování vratislavské kanceláře klíčovým obdobím její ustanovení, nebo případná proměna zavedená Karlem IV., který se ještě za otčova života s poměry ve slezských knížectvích podrobně seznamoval? Pouze stručně se autorka zmiňuje o personální kontinuitě lucemburské hejtmanské kanceláře a kanceláře posledního piastovského knížete Jindřicha VI. Vratislavského. Z pozdějších analogií – při přebírání vlády ve svídnicko-javorském knížectví – víme o postupném pronikání lucemburského vlivu do zdejších správních struktur už za života kněžny Anežky Svídnické. Existují doklady (dis)kontinuity mezi piastovskou a lucemburskou správou? Samo zavedení fungujícího hejtmanského úřadu představovalo nový správní krok, na který musela zemská obec reagovat. Velmi příhodně proto autorka zdůrazňuje samostatné jednání vratislavské městské rady, která se sama obracela na vladaře, a dokonce si na příslušné hejtmany a jejich (ne)činnost opakovaně stěžovala.

V závěrečném shrnutí precizně připravené monografie představila M. Holá další možná pole bádání, přičemž komparace je jedním z nejvýznamnějších. Uvedený vzorek immediátních knížectví doplněný o Horní Lužici by však bylo možné rozšířit ještě o další příklady zemí a říšských majetků, s jejichž správní podobou měly lucemburské dvory ve třicátých a čtyřicátých letech 14. století zkušenost. Stranou případných hypotéz by nemělo stát ani autorkou zdůrazněné propojení postav svázaných s činností vratislavských kapitul a městské kanceláře v jednom správním orgánu. Mlada Holá tak svým textem ukazuje jednu z cest, kterou by se bádání o středověkých osudech vedlejších korunních zemí mohlo ubírat.

MARTIN ČAPSKÝ

Vendula ZAJÍČKOVÁ, *Staročeský Passionál. Žánrová struktura pozdně středověké hagiografie*, Filozofická fakulta OU, Ostrava 2010 (vyšlo 2011)

253 s., ISBN 978-80-7368-853-0

Přes nesporný význam staročeského Pasionálu (SP), vernakulární varianty *Zlaté legendy* Jakuba de Voragine, chyběla doposud komplexní studie, jež by analyzovala žánrové vymezení tohoto literárního díla z poloviny 14. století. Tématu

se ve své disertační práci chopila Vendula Zajíčková, mladá badatelka působící v Ústavu české literatury AV ČR a v oddělení pro výzkum starší literatury Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Podle triády „obsah – forma – funkce“ se postupně vyjádřila jak k jednotlivým pasionálovým článkům, tak i k celku a textům s ním souvisejícím (především k předloze, na jejíž bázi SP vznikl).

Na začátku studie se Zajíčková zamýšlí nad žánrovou skladbou literatury a připomíná, že pojetí a vymezení žánrů ve středověku na rozdíl od dnešního nebylo tak striktní. Mnoho pojmů nemělo pevně ukotvení, a tak např. legendou mohl být jakýkoli text, který byl z nějakého důvodu doporučován ke čtení. Sám pojem označující, jednoduše řečeno, psaní o svatých, tj. hagiografie, je velice mladý a v dnešním užším smyslu, tedy jako životopis světce, je užíván až od 18. století. Následující pasáž přibližuje dosavadní bádání o SP; zvláštní prostor je věnován studiím Jana Vilikovského, Anežky Vidmanové a Karla Hádky.

V následujících pěti kapitolách, tvořících jádro studie, jsou na jednotlivých člancích SP (s množstvím vhodně vybraných ukázek) představeny rozpoznané žánry včetně jejich geneze a kombinací a podle převažujících rysů jsou články přiřazeny k žánrům *vita*, *passio*, (hagiografická) *romance* či apoštolský román; ruku v ruce s tím jdou také kázání včetně jejich žánrového rozvrstvení: na základě splnění tří základních kritérií – obsahu, formy a funkce – jsou jako kazatelské žánry rozlišeny *homilia* (výklad textových pasáží s odkazy k autoritám), *sermo* (řeč, promluva, téma rozvíjené v složitém členění a coby argumentů využívající tzv. *authoritates*, tj. autorit, *rationes*, rozumových důvodů, a *exempla*, tj. příkladů) a panegyrik (oslavná řeč). U žánru *sermo* jsou ještě podle obsahu rozlišeny žánrové varianty. Dále se připomíná *meditatio* (rozjímání), a to v souvislosti s články věnujícími se postavám Krista a jeho matky Marie. Uvedené žánry se liší v obsahu a (nebo) formě, funkci ale mají všechny společnou.

Kromě žánrů je v těchto kapitolách věnována pozornost také typickým motivům, jimiž jsou – především v apoštolských příbězích – *propaganda* (zvěstování), *terras* (fantastické motivy), *periodoi* (cesty) nebo *areté* (ctnost). Připomenuta je rovněž důležitá role tzv. *acta/gesta* (činy/skutky), jejichž oblibenost ve středověké literatuře světské i duchovní byla značná. S nimi se v pasionálových textech objevují ještě vidění, zázraky, modlitby, spory apod. a všechny inklinují k tomu, aby byly chápány jako žánry.

Při bližším popisu jednotlivých pasionálních článků a jejich žánrové struktury Zajíčková zjišťuje zajímavý jev: rozpoznávání žánrové charakteristiky často komplikuje divergence mezi intencí autorovou a rubrikátorovou, který články nejednou charakterizuje jinak, než byly původně autorem zamýšleny. To pravděpodobně ukazuje, že bylo článků využíváno k různým účelům, čímž se i potvrzuje celkový ráz díla coby kazatelské příručky. A je to logické, neboť i *Zlatou legendu* její autor jako příručku pro kazatele bez pochyb zamýšlel.

Český text se ale od své předlohy v mnohém odlišuje. Podle zjištění V. Zajíčkové jde především o textové abreviace, které jsou ve většině případů záměrné a funkční. Objevují se však i abreviace nezáměrné, způsobené nejspíše nepozorností. Dalšími rysy českého převodu jsou výrazná „romancizace“ a laicizace, z nichž se dá usuzovat na zamýšleného adresáta. Svoji roli pro vytvoření překladu také mohla hrát údajná pobídka od Karla IV.

Další zjištění, které si zaslouží zmínku, je vztah Pasionálu k dílu *Život Krista Pána* (ŽKP). Na základě literárněvědné analýzy a mj. i žánrového rozboru dochází Zajíčková – na rozdíl od editora ŽKP Martina Stluky – k názoru, že oba texty byly psány ve stejné době, nebo že je pasionálový text dokonce starší. V rámci porovnávání textů SP a ŽKP jsou brány v úvahu ještě možné předlohy, tj. *Zlatá legenda* a *Rozjímání o Kristově životě*. Z hlediska funkce se jeví texty následovně: *Zlatá legenda* – poučení, zábava; *Rozjímání* – poučení, rozjímání; SP – poučení, zábava, prvky rozjímání; ŽKP – poučení, rozjímání. SP a ŽKP jsou výběrem textů (některé pasáže jsou shodné) a překladem do vernakulárního jazyka vhodné a nejspíše i určené také pro laiky. Vzhledem k době vzniku šlo pravděpodobně o publikum z dvorského prostředí.

Na základě všech provedených analýz a s odkazy k některým tezím Jaroslava Kolára dochází V. Zajíčková k závěru, že SP jakožto kazatelská příručka je sestaven z článků uzpůsobených tak, aby mohly být snadno přenositelné, popř. i samostatně využitelné při kázání či k jiným účelům, např. coby doplňky pro texty jako ŽKP apod. Funkční vymezení SP je primárně didaktické, ale nabízí i prvky zábavy. Z hlediska žánrové struktury se v něm vyskytují autonomní žánry přesahující oblast hagiografie. Jsou to *vita*, *passio*, hagiografická romance a apoštolský román obohacené o *miracula* a *visiones*. Abreviace původních textů ze *Zlaté legendy* vede k beletrizaci a podobnost se světskou romancí napomáhá laicizaci celého souboru. Za recipienty

můžeme považovat svatojiřské řeholnice (s nižším vzděláním a nevládnoucí latinou), kněze (zvl. méně zdatné v latině) a aristokracii (pro ně má být napomenutím i zábavou). SP je tedy dílo polyfunkční a nelze ho obsahově, formálně ani funkčně snadno zařadit.

Dobry dojem z knihy nepatrně kazí častější překlepy (kromě těch běžnějších např. chybná lokalizace Dionysia „z Aeropagu“ místo správného „z Areopagu“) a nesystémové prvky v transkripci staročeského textu, např. některé projevy zvratné jotace jako „-ie“ v dativu a lokálu singuláru neutra. Za úvahu stojí také zacházení s tradičními latinskými termíny (některé jsou skloňovány, některé nikoli, jen výjimečně je výraz nahrazen českým ekvivalentem) a především pravopis slova „passionál“. Autorka ho sice obhajuje snahou ukázat souvztažnost s latinským výrazem *passio*, ale i s odhlédnutím od faktu, že je tato souvislost sama o sobě dostatečně zřejmá, bylo by lepší rozhodnout se na pozadí současných pravidel českého pravopisu buď pro latinizující variantu „passional“, nebo pro systémově vhodnější „pasionál“.

Bez ohledu na tyto drobnější nedostatky představuje kniha hodnotný příspěvek jak ke studiu této významné staročeské památky, tak k obrazu žánrové struktury české pozdně středověké hagiografie obecně.

MAREK JANOSIK-BIELSKI

Radek FUKALA, *Velká válka s křižáky 1409–1411. Světla a stíny grunvaldského vítězství*, Epoque, Praha 2011

248 s., ISBN 978-80-7425-114-6

Chronologické těžiště ediční řady *Polozapomenuté války*, zaměřené na příznivce vojenské historie z řad laické veřejnosti, dosud leželo především v oblasti novějších dějin. První svazek věnovaný středověku představuje kniha Radka Fukaly o táhlém sporu mezi polsko-litevskou unií a řádovým státem, který po dlouhou dobu ovlivňoval dějiny celé střední Evropy, a jeho vyvrcholení v bitvě u Grunwaldu 15. července 1410.

Po úvodním představení osobnosti krále Vladislava Jagielly následuje popis politické situace v Polském království v době těsně předcházející vzniku unie s Litvou. Značný prostor je věnován právě dějinám tohoto státního útvaru, které autor sleduje od první zmínky o Litvě v písemných pramenech až po vládu dynastie Gedyminovců, tedy rodu, z něhož pocházel i sám Jagiella.